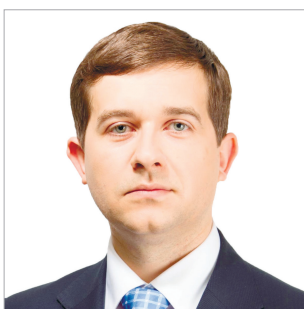

КАСАЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

А. В. Помазанов
народний депутат України,
радник Міністра юстиції України

З огляду на зміст та спрямованість цивільного процесуального законодавства, мета цивільного судочинства полягає в захисті порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів суб'єктів права, а його завданнями є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ. У свою чергу, право на касаційне оскарження у цивільному, як і в інших видах судочинства, постає найвищим мірилом реалізації права на судовий захист в рамках національної системи правосуддя.

Належний рівень забезпечення права на судовий захист у касаційній інстанції з боку держави виступає, таким чином, одним із найбільш реальних та дієвих інструментів забезпечення вказаної вимоги, хоча фактично й не позиціонується українськи-

ми науковцями в такому ракурсі. Втім, враховуючи сучасний стан та перспективи розвитку інституту касаційного оскарження в Україні, особлива увага науковців та практиків має бути прикута до забезпечення належного рівня співвідношення міжнародних і національних підходів до розуміння прав людини і громадянина. Не в останню чергу це має стосуватися права на касаційне оскарження у контексті загальновищного права на справедливий суд.

Слід зауважити, що досі в Україні це питання вивчалось теоретиками та практиками доволі фрагментарно. Зокрема, у загальному контексті наукових розвідок окреслене висвітлювалося такими процесуалістами, як В. Городовенко, К. Гусаров, В. Комаров, Д. Луспеник, А. Осетинський, С. Прилуцький, С. Притика, Н. Сакара

та ін. Проте комплексне дослідження наведеної проблематики, а тим більше – в умовах завершального етапу реформування інституту касації, на сьогодні відсутнє, що й зумовлює необхідність нашого дослідження.

Загальною декларацією прав людини 1948 р. передбачено, що кожна людина має право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом (ст. 8) [1]. Право на ефективний засіб захисту встановлено також у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (ст. 2) [2] та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 13) [3].

Водночас в Україні на конституційному рівні гарантується здій-

снення судочинства на засадах, визначених у ч. 3 ст. 129 Основного Закону, якою передбачено неупередженість здійснення правосуддя судом, законність та об'єктивність винесення судового рішення [4].

Разом з тим, з огляду на процеси реформування, що на сьогодні супроводжують розвиток цивільного процесу в нашій державі, а також інтеграційний поступ України у напрямі європейської спільноти, особливо актуальним є дослідження касаційного провадження саме у контексті права на справедливий суд, встановленого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3]. Зазначеною статтею проголошено, що «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом». Зважаючи на таке, вказане має становити безумовне підґрунтя, насамперед, для касаційної стадії судового провадження у зв'язку з її заключним характером на національному рівні.

У світлі означеного доречно коротко зупинитися на з'ясуванні сутності права на справедливий суд. Так, з формальної точки зору, керуючись змістом ст. 6 Конвенції, можна вести мову про такі його елементи, як розумність строку, незалежність та безсторонність суду, а також публічність розгляду. Разом з тим останні не дозволяють розкрити сутність цього права повною мірою, а відтак, не дають змоги простежити всі наявні особливості взаємозалежності права на справедливий суд та права на касаційне оскарження. Так, відповідно до правової позиції Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), невід'ємною частиною права на справедливий суд є право на доступ до правосуддя. Зокрема, у своєму рішенні у справі «Голдер проти Сполученого Ко-

роліства» від 21.02.1975 р. ЄСПЛ вказує на немислимість, поряд з детальним описом наданих сторонам процесуальних гарантій в цивільних справах, відсутність першочергового захисту того, що дає можливість практично користуватися цими гарантіями – доступу до суду [5].

Водночас М. Ентін пропонує структурувати елементи права на справедливий суд за таким переліком: органічні, інституційні та процесуальні. Органічні, на думку вченого, забезпечують ефективне користування зазначеним правом (доступ до правосуддя та виконання судових рішень); інституційним має відповідати судова система (створення суду і формування складу суду на підставі закону, достатня тривалість повноважень суддів і їх незмінність протягом строку повноважень, незалежність і безсторонність); процесуальні спрямовані на забезпечення реальної участі особи в розгляді справи, змагальність процесу, рівність сторін на всіх етапах судового розгляду та розумні строки розгляду [6, с. 86-87].

Поряд з цим, важливо пам'ятати про те, що право на доступ до правосуддя реалізується на декількох взаємозалежних рівнях: фізичному, юридичному, процесуальному та економічному. Не спростовуючи вагомості кожного з них, все ж зауважимо, що, на наш погляд, у контексті особливостей сучасного касаційного провадження визначальними є саме останні три аспекти. Вказане пояснюється інстанційною специфікою: якщо у фізичному розумінні доступ до правосуддя в цьому випадку гарантовано, то складнощі цілком можуть виникнути в частині правової визначеності норм, якими мають керуватися сторони, та економічної доступності звернення до касаційної інстанції.

Разом з тим, згідно з правовою позицією ЄСПЛ, сформульова-

ною у низці справ, доступ до касаційного оскарження судових рішень становить собою важливу складову забезпечення прав, гарантованих ст. ст. 6 та 13 Конвенції. До таких висновків ЄСПЛ доходив у справах «Совтрансавто-Холдинг проти України», «Вермелен проти Бельгії» (*Vermelen v. Belgium*), «Лобо Мачадо проти Португалії» (*Lobo Machado v. Portugal*), «Кремзов проти Австрії» (*Kremzov v. Austria*), «Фокін проти Росії», «Літвінова проти Росії». Так, у рішеннях, ухвалених 20 лютого 1996 р. у справі «Вермелен проти Бельгії» та у справі «Лобо Мачадо проти Португалії», Суд постановив, що мало місце порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції, оскільки слухання в Касаційному суді порушили права Заявника щодо слухань протилежної сторони [7].

У справах «Кремзов проти Австрії» (1993 р.), «Фокін проти Росії» (2008 р.), «Літвінова проти Росії» (2008 р.) Суд встановив порушення ст. 6 Конвенції у зв'язку з незабезпеченням заявнику належної можливості на участь відповідно в апеляційному та касаційному провадженні. При цьому, у справі «Мельник проти України» (2006 р.) ЄСПЛ встановив, що позбавлення заявниці доступу до суду було диспропорційним. Порушення ст. 6 § 1 Конвенції у цій справі відбулось за таких обставин. 29 квітня 2002 р. було залишено без розгляду касаційну скаргу заявниці, подану 26 квітня 2002 р. на рішення суду першої інстанції та ухвалу апеляційного суду від 27 лютого 2002 р. у цивільній справі, на підставі того, що згідно зі ст. 321 ЦПК вона пропустила новий строк (один місяць замість трьох) на звернення з касаційною скаргою. Європейський суд зауважив, що процесуальні зміни мають застосовуватись одразу, навіть якщо справа перебуває в процесі розгляду. Проте це має відбуватись у відповідності з принципом правової певності,

тобто чітко та прогнозовано. У цій справі Європейський суд вказав, що за відсутності будь-яких перехідних чи таких, що мають зворотну силу, умов у змінених положеннях законодавства, заявниця могла обґрунтовано очікувати, що новий кінцевий строк на звернення з касаційною скаргою буде перенесений на 4 травня 2002 р. Тобто через місяць після набуття чинності новою редакцією вищезгаданої статті ЦПК.

Аналогічного висновку Суд дійшов також у справі «Мушта проти України» (2010 р.), де заявницею внаслідок затримки з надісланням копії рішення апеляційної інстанції було пропущено строк на касаційне оскарження. ЄСПЛ вбачалися порушення у тому, що застосування відповідних процесуальних обмежень не було чітким та передбачуваним у конкретній ситуації. Зокрема, йшлося про те, що ані заявниця, ані її представник не були присутні під час ухвалення рішення апеляційним судом і тому цей суд мав надіслати їм копію рішення протягом п'ятиденного строку. Оскільки останні очікували на копію рішення, яку попросили одразу, коли дізнались про нього, закінчення строку мало бути відкладено. Водночас Суд взяв до уваги, що у цій ситуації заявниця і її представник діяли швидко та відповідно до ситуації, а отже, строк був пропущений не з їхньої вини, ними було належно обґрунтовано клопотання про поновлення строку і що касаційну скаргу було подано в межах загального річного обмеження [7]. Такий висновок підтверджують і дані офіційної статистики, згідно з якими з 993 рішень, ухвалених ЄСПЛ протягом 2016 р., щодо України було винесено 73, серед яких переважає порушення Україною зобов'язань, передбачених ст. 6 Конвенції, яка проголошує право на справедливий суд [8].

Окрім наведених, привертають увагу також рішення ЄСПЛ у справах «Белеш та інші проти Чеської Республіки», де Суд констатував, що правосуддя має здійснюватися відповідно до норм закону, що передбачають наявність у сторін судового розгляду ефективного судового захисту з метою захисту їх цивільних прав; «Філіс проти Греції», «Станев проти Болгарії», «Де Жуфр де ла Прадель проти Франції», де Суд вказав на те, що право на доступ не є абсолютним та може бути обмежено, але лише таким способом та до такої міри, що не порушують зміст права; «Белле проти Франції», де Суд зазначив, що для того, аби право на доступ було ефективним, особа «повинна мати реальну можливість оскаржити дію, що порушує її права» [9].

Водночас, згідно з позицією ЄСПЛ, правила, які регламентують етапи і терміни подачі заяви на судовий розгляд, спрямовані на забезпечення належного здійснення правосуддя і відповідності нормам, а саме, принципу правової визначеності («Кан'єте де Гоньї проти Іспанії»). Крім того, Суд зазначає про те, що за певних обставин справи практичний та ефективний характер цього права може бути порушено, наприклад, через непомірно високу вартість провадження, зважаючи на фінансові можливості особи, надмірні судові збори («Креуз проти Польщі», «Вейсман та інші проти Румунії»); через проблеми, що стосуються обмеження термінів («Мельник проти України»); через існування процесуальних заборон, які унеможливають або обмежують можливість звернення до суду/ надмірний формалізм («Перес де Рада Каванільєс проти Іспанії», «Міраґаль Есколано та інші проти Іспанії», «RTBF проти Бельгії»). Одночасно у своїх рішеннях суд вказує на те, що, зважаючи на особливий характер суду каса-

ційної інстанції, процедура у суді касаційної інстанції може бути більш формальною, особливо, якщо провадження висуваються на розгляд суду після його розгляду судом першої інстанції, а потім апеляційним судом («Леваж Престасьон Сервіс проти Франції», «Бруалья Гомес де ла Торре проти Іспанії») [9].

Таким чином, невіддільними ознаками забезпечення належної процедури касаційного оскарження виступають її відкритість та доступність, правова визначеність, а також правосудність рішення касаційної інстанції. Важливо, що за допомогою вказаних елементів у їх сукупності досягається окреслена раніше мета касаційного провадження. Водночас за відсутності принаймні одного зі складників таке провадження, вочевидь, не може надавати певності у його процедурній відповідності, а відтак – відповідності принципам верховенства права та законності, по суті, втрачаючи своє покликання, належне змістове наповнення, служіння на користь людині, суспільству, державі.

З огляду на окреслене, на жаль, доводиться констатувати, що реформоване цивільне процесуальне законодавство подекуди уособлює собою правові застереження, висловлені ЄСПЛ. Йдеться, зокрема, про таке.

У частині форми та змісту касаційної скарги чинним ЦПК передбачено, що касаційна скарга у письмовій формі має містити найменування суду, до якого подається скарга; ім'я (найменування) особи, яка подає скаргу, її місце проживання або місцезнаходження; ім'я (найменування) осіб, які беруть участь у справі, їх місце проживання або місцезнаходження; дані про рішення (ухвалу), що оскаржується; вказівку на те, в чому полягає неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення

норм процесуального права; клопотання особи, яка подає скаргу; перелік письмових матеріалів, що додаються до скарги. Підписується така касаційна скарга особою, яка її подає, або її представником (причому до скарги додається довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника), а також копії скарги та доданих до неї матеріалів відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі, а також копії оскаржуваних рішень (ухвал) судів першої та апеляційної інстанцій.

Аналогічні вимоги до змісту скарги містить і проект ЦПК, ухвалений в рамках Проекту Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів [10]. Разом з тим, з моменту набуття чинності останнім, існуватиме також вимога щодо вказівки у скарзі на дату отримання копії рішення, що оскаржуються, а також додання до матеріалів скарги документа, що підтверджує сплату судового збору або, за наявності у скаржника пільг, документа, що їх підтверджує. Подання ж касаційної скарги, як за чинним, так і за проектом ЦПК здійснюватиметься безпосередньо до суду касаційної інстанції. Попри деякі зауваження представників юридичної спільноти з цього приводу, слід, однак, зважати на те, що такий порядок є набагато більш прозорим та зрозумілим для скаржника, а відтак – не викликає сумніву у своїй доречності в контексті забезпечення права на доступ до правосуддя. Втім, у заявників можуть виникати питання з підстав підвищення вимог до форми скарги, а також доступу до правосуддя.

З огляду на останнє, не може не зумовлювати обґрунтованих дискусій питання встановлення нових

«процесуальних фільтрів» в реалізації права на касаційне оскарження. Слід зауважити, що у запропонованому вигляді вони значно обмежують наявні права громадян, що суперечить ст. 22 Конституції України. Зазначене дозволяє констатувати високу ймовірність суттєвого зростання кількості скарг, що подаватимуться українцями до ЄСПЛ після набуття чинності відповідними змінами до законів України. Насамперед, недоречним з окреслених вище позицій є позбавлення права на касаційне оскарження рішень у так званих «малозначних справах», куди авторами проекту віднесено, зокрема, трудові спори, спори, що стосуються захисту прав споживачів, а також спори, пов'язані з аліментними правовідносинами.

Слід підкреслити, що вказані норми, з одного боку, викликають вагомий зауваження з боку представників науки і практики, як такі, що обмежують право на доступ до правосуддя, а разом з тим, важко заперечувати сам по собі факт необхідної наявності певних нормативних запобіжників, що мають функціонувати з метою зупинення неконтрольованого надходження справ різноманітної направленості до касаційної інстанції. Втім, особлива увага в цьому контексті має бути приділена питанню достатності та обґрунтованості останніх, правової визначеності, недопущення надмірності (неспіврозмірності) їх з точки зору доступу до правосуддя.

Принагідно, необхідно окреслити такі дві основні категорії, як обґрунтованість права на звернення, що реалізується суб'єктом подання, та обґрунтованість власне касаційної скарги. Так, якщо вести мову про обґрунтованість права, то слід, перш за все, зважати на належність суб'єкта, який подає скаргу, та належність правових обставин, які зумовлюють таке подання. Поряд з цим, безпосередньо

про обґрунтованість скарги слід говорити вже з огляду на зміст останньої. Отже, як реалізоване право, так і скарга, як вияв його реалізації, повинні мати належний характер, що в сукупності здатне гарантувати захист порушених (невизнаних, оспорюваних) прав. Для порівняння, на рівні чинного законодавства відповідні обмеження існують у доволі пом'якшеному вигляді, адже не поширюють свого впливу загалом на позбавлення права на подання касаційної скарги.

Не сприятиме забезпеченню єдності судової практики та прозорості реформованої судової системи і право суду передавати справу на розгляд об'єднаної палати, якщо ця колегія або палата вважає необхідним відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з іншої палати або у складі іншої палати чи об'єднаної палати. Те саме стосується положення стосовно того, що суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії або палати, має право передати справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, якщо дійде до висновку, що справа містить виключну правову проблему і така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовної практики. Підставами такої нашої позиції слугує цілковита відсутність визначеності відповідних критеріїв та застосування низки оціночних понять.

Важливим аспектом реалізації права на касаційне оскарження є можливість приєднання до касаційної скарги осіб, які беруть участь у справі та мають право приєднатися до касаційної скарги, поданої особою, на стороні якої вони виступали. Між тим, до касаційної скарги мають право приєд-

натися також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права і обов'язки. У контексті забезпечення права особи на справедливий суд, значну роль відіграє також право на доповнення та зміну касаційної скарги протягом строку, відведеного на касаційне оскарження, як і право на відкликання такої скарги. Саме вказані правила, на нашу думку, повною мірою відображають диспозитивність цієї стадії судового провадження. При цьому пропонованими нормами ЦПК передбачено, що у разі доповнення чи зміни касаційної скарги, особа, яка подала касаційну скаргу, повинна подати також докази надсилання копій відповідних доповнень чи змін до касаційної скарги іншим учасникам справи; в іншому випадку суд не враховує такі доповнення чи зміни. На нашу думку, зазначене невиправдано переобтяжує не лише власне ЦПК, а й загалом порядок реалізації права на касаційне оскарження.

Критично слід оцінювати й строки подання касаційної скарги, встановлені ст. 425 Проекту, які передбачають суттєве звуження відповідних прав, за рахунок зменшення строків їх реалізації. Зокрема, з моменту набуття чинності вказаним законом, тримісячний строк в усіх наведених випадках планується замінити тридцятиденним [10]. Очевидною видається надмірна скороченість останнього, що, ймовірно, потягне за собою значний потік клопотань про поновлення такого строку, а отже – складе надзвичайне навантаження на суд. Таким чином, цілком можна очікувати ефекту, прямо протилежного до задекларованого ініціаторами проекту: замість оптимізації діяльності судової інстанції, вочевидь, буде одержано її невиправдану звантаженість, що за таких умов може видаватися навіть штучно ство-

реною. Разом з тим, слід зазначити, що нормами частини другої цієї ж статті обмежуються і загальні строки такого оскарження (тобто вже з урахуванням реалізації можливості їх поновлення) в межах від трьох до десяти років у різних випадках.

На жаль, вказане ми так само схильні вважати недостатньо виправданим в контексті реалізації прав учасників провадження, які законом наділені можливістю клопотати про такий перегляд, адже упродовж достатньо тривалого часу, який, звісно, некоректно обмежувати 3-10-річним періодом, відсутні жодні об'єктивні перешкоди до встановлення факту наявності порушень, їх сутності, а отже – зберігається реальна можливість поновлення відповідних порушених прав. Як видається, існування наведених норм на практиці здатне негативним чином вплинути на зростання кількості скарг, що подаватимуться громадянами України до ЄСПЛ з метою повноцінної реалізації ними права на справедливий суд.

Істотні зауваження у нас викликає й підвищення ставок судового збору, що відбудеться у зв'язку з набуттям чинності новими процесуальними кодексами, в тому числі – за подання касаційної скарги.

У світлі того-таки права на справедливий суд, надважливе значення мають строки розгляду касаційної скарги, оскільки від розумності таких строків, як ми визначились вище, залежить повноцінна реалізація вказаного. Так, чинним ЦПК передбачено необхідність розгляду касаційної скарги протягом одного місяця, тоді як ухвали суду – протягом 15 днів. Натомість, за нормами проекту ЦПК, такі строки подовжено удвічі. Як видається, зазначену норму можна було б пояснити при введенням законодавства до реалій сьогодення, у яких функціонують досить перенавантажені суди,

в тому числі – касаційної інстанції. Разом з тим виникають сумніви щодо відповідності таких строків принципу розумності, оскільки двомісячний термін все ж є доволі значним, коли йдеться про питання поновлення порушених прав.

Разом з тим суттєві зміни незабаром торкнуться порядку направлення сторонам таких рішень. Передусім заплановано досить масштабне запровадження електронного судочинства, а відтак, за наявності в особи електронної поштової скриньки та у разі якщо вона повідомила адресу останньої судові, таке рішення надходитиме в електронному вигляді саме на цю адресу. Те саме стосується й обміну документами між судом та сторонами. Втім, на наш погляд, цілковите запровадження електронного судочинства на сьогодні є надто завчасним, про що свідчать і об'єктивні дані офіційної статистики: станом на 2017 рік лиш близько 64% населення України у віці, старшому за 15 років, є користувачами мережі Інтернет, мешканці ж сільської місцевості становлять тільки 27% з їх числа [11]. Це ставить під загрозу загалом стан забезпечення права на доступ до правосуддя громадян (стосовно чого, до речі, в ЄСПЛ розглядається чимало справ проти України), адже ухваленим проектом передбачено також опублікування судових викликів та повідомлень громадян на порталі судової влади України (якщо їхнє місцеперебування невідоме), надсилання їх засобами електронної пошти. Безумовно, для активних користувачів мережі запропоновані способи є зручними, але ж як бути з особами, які проживають у населених пунктах, де інтернет-зв'язок є нестабільним, а також з мешканцями тимчасово окупованих територій? Проект оминає відповіді на ці запитання, а отже – не повною мірою відповідає і на майбутні запитання учасників судового провадження,

у тому числі, в суді касаційної інстанції.

Водночас, слід зауважити, що за чинним на сьогодні порядком касаційну скаргу може бути подано протягом двадцяти днів з дня набрання законної сили рішенням (ухвалою) апеляційного суду. Разом з тим проектом вказаний строк планується подовжити до тридцяти днів, що, на нашу думку, є доцільним з позиції забезпечення сторонам достатнього часу на підготовку до касації.

Принагідно звернувшись до праць К. Тольксдорфа, знаходимо основоположну ідею видатного німецького науковця та практика, згідно з якою національні верховні суди є гарантами захисту прав людини та верховенства права. Так, вчений зауважує, що цим судам належить забезпечувати гарантії, передбачені Конвенцією, шляхом роз'яснення законів та зобов'язання судів щодо додержання норм судочинства [12, с. 204]. У національному вимірі вказане означає буквально те саме, з урахуванням специфіки функціонування касаційної інстанції, а також з огляду на завдання, що покладаються на Верховний Суд.

Цікаво зауважити, що з позицій правової системи Польщі, доступ до правосуддя, а відтак – і доступ до касаційної інстанції, як вирішальні складові права на справедливий суд, є визначальними пріоритетами гарантування прав громадян. Так, у 2012 р. тогочасний голова Верховного Суду Республіки Польща Т. Еречінські наголосив, що в частині доступу до правосуддя та справедливого судового розгляду польське законодавство повною мірою відповідає стандартам Ради Європи [13].

Досить вдало розкрив підхід до здійснення судочинства у Франції А. Лакабарат. Процесуаліст зау-

важує, що єдиною функцією судів є застосування права у судових справах, в яких цього потребують позивачі. При цьому, в частині захисту прав людини провідним є значення саме Касаційного суду, котрий має можливість контролювати застосування судами першої та апеляційної інстанції застосування принципів Конвенції. Водночас А. Лакабарат цілком слушно відзначає первинність принципів Конвенції відносно внутрішнього законодавства, оскільки авторитет цих норм є вищим та, водночас, надає громадянам певні додаткові права [14, с. 218-219].

Привертає увагу те, що відповідно до ст. 55 Конституції Франції, суддя вправі не лише переконатися у відповідності норм внутрішнього законодавства міжнародним договорам, а й віддати перевагу застосуванню норм Конвенції за наявності колізії. Поряд з цим, суддя вправі відмовитися від застосування положення національного законодавства у разі якщо та чи інша норма суперечить ратифікованим Францією міжнародним конвенціям [14, с. 220]. Означене якнайкраще висвітлює сутність французького судочинства як такого, що знаходить себе у служінні правам людини.

Аналіз вказаних вище норм дозволяє дійти висновку про те, що, ймовірно, український законодавець, надавши судді у проектах нових процесуальних кодексів право на відмову від застосування норм закону або договору у випадку, якщо на розсуд суду вони не визначають ефективного способу захисту порушеного права чи інтересу, встановити спосіб захисту, не передбачений законом, однак який йому не суперечить, керувався саме практикою Франції. Втім, з урахуванням сучасних реалій, вказану пропозицію доводиться сприймати доволі критично

як таку, що може поставити під загрозу ухвалення дійсно правосудних судових рішень.

У контексті висловленого, слід визнати, що на сучасному етапі розвитку процесуального законодавства саме право на доступ до правосуддя є передумовою реалізації права на справедливий суд та, загалом, втілення мети та завдань касаційного оскарження. Варто також підкреслити, що право на справедливий суд та право на касаційне оскарження притаманна наступна спільність: як без забезпечення першого, так і без забезпечення другого неможливим є гарантування реалізації усіх інших передбачених законом прав, у тому числі таких, що підлягають визнанню або поновленню в судовому порядку.

З урахуванням викладеного, можна дійти висновку про те, що право на касаційне оскарження та право на справедливий суд слід співвідносити між собою як частину та ціле відповідно. При цьому право на касаційне оскарження становить собою визначальний елемент права на справедливий суд та, як і останнє, стає додатним до повноцінної реалізації за умов забезпечення доступу до правосуддя, котре, як слушно констатують українські науковці, не повинно обмежуватися державою жодними прихованими або фактичними обмеженнями [15, с. 242].

Таким чином, право на касаційне оскарження уособлює собою вияв одного з основоположних прав людини і громадянина у сучасному цивілізованому суспільстві, оскільки з його виконанням забезпечується повнота здійснення громадянами своїх прав. Зважаючи на запропоноване позиціонування, відтак, мають відбуватися й подальші дослідження з окресленої проблематики. ■

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Голдер проти Сполученого Королівства» від 21.02.1975 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
6. Энтин М. Справедливое судебное разбирательство по праву Совета Европы и Европейского Союза / М. Энтин // Конституционное право: Восточноевропейское обозрение. – 2003. – № 3(44). – С. 85-97.
7. Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
8. Офіційний веб-портал Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2016_ENG.pdf
9. Практичний посібник зі статті 6. Цивільна частина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_UKR.pdf
10. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів реєстр. № 6232 від 23.03.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
11. Кількість інтернет-користувачів в Україні перевищила 60% [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://dt.ua/TECHNOLOGIES/kilkist-internet-koristuvachiv-v-ukrayini-perevischila-60-207572_.html
12. Тольксдорф К. Національні верховні суди як гарантія захисту прав людини та верховенства права // Право України. – 2012. – №№11-12. – С. 204-206.
13. Еречінські Т. Доступ до правосуддя і система критеріїв прийнятності скарг для розгляду у Верховному суді Республіки Польща // Право України. – 2012. – №№11-12. – С. 114-118.
14. Лакабарат А. Роль касаційної інстанції у захисті прав людини // Право України. – 2012. – №№11-12. – С. 218-222.
15. Прокопенко О. Законні підстави обмеження права на справедливий суд: pro et contra // Право України. – 2010. – № 9. – С. 234-242.